

Hoofstuk 1

Inleiding

Die geskiedenis van die kerk in Nederland, al is dit net oorsigtelik, bly belangrik vir die verstaan van die geskiedenis van die kerk in Suid-Afrika. In 'n sekere sin is dit vanselfsprekend, want van 1652 tot 1795 is die Kaapkolonie 'n wingewes van die Nederlandse Verenigde Oos-Indiese Kompanjie. Die Kompanjie wat as owerheid in sy kolonies opgetree het, het gedurende sy besetting van die Kaap geen ander kerk in die Kaap toegelaat nie as die publieke kerk van Nederland wat van sy Rooms-Katolieke geloof gesuiwer is. Dit het beteken dat vir die eerste byna 150 jaar die historiese gebeure en teologiese ontwikkeling in Europa hoofsaaklik deur 'n Nederlandse tregter na Suid-Afrika kom. Omdat die kerk in die Kaapkolonie heeltemal verbind is aan die Kompanjie, word die verskuiwings in die Europese dinkwêreld hoofsaaklik na die Kaap oorgedra deur aankomende predikante, amptenare en derglike meer. Dit het beteken dat ook nie alles wat in Nederland kerk en wêreld beroer het, na die Kaap deurgewerk het nie.

In die negentiende eeu verander die prentjie heel dramaties. Die kort Bataafse tussenspel het, vanweë die werk wat Kommissaris-Generaal J A de Mist gedoen het, 'n merkwaardige en verreikende invloed op die kerkgeskiedenis van die Afrikaner gehad. Ook hier bly dit interessant dat die periode van die Verligtheid in Wes-Europa waarin die Franse rewolusie so 'n dramatiese hoogtepunt vorm en die Napoleontiese periode daarna, grotendeels in sy Nederlandse vorm na die Kaapkolonie deurwerk.

'n Nuwe faktor kom na vore met die tweede en finale Engelse besetting van die Kaap in 1806. Die beleid van Lord Charles Somerset om die Kaap te verengels het vanaf 1814 heelwat weerstande opgeroep. Van daardie tyd af word die kerklike, kulturele en selfs ekonomiese bande met Nederland vrywillig deur die koloniste gehandhaaf. Dit is veral nodig geag vir die handhawing van die Afrikaner se geestes- en eiendomslike teenoor die opringende Engelse invloede.

In die soek na steun vanuit Nederland is op die kerklik-godsdienstige vlak ook die verskillende strominge wat in die negentiende eeu in die Nederlandse teologie

na vore kom, oorgedra na die kolonie. Terselfdertyd is die situasie enigermate gekompliseer deurdat Skotte as predikante vir die kerk ingevoer is.

Die politiekulturele botsing tussen die Engelse koloniale owerhede en die Afrikaner-grensboere in die oostelike distrikte van die kolonie loop uit op die Groot Trek en die vestiging van Afrikanerrepublieke in die leë binnelande van Suid-Afrika. In die Afrikanerrepublieke is daar weer pogings om die bande met Nederland op kerklik-godsdienstige, kulturele, ekonomiese en selfs staatkundige vlak aan te knoop. In die vormgewing van die republikeinse gemeenskappe wat die Voortrekkers skep, word dit duidelik hoe nou die verbondenheid met Nederland was. Die verbintenis is veral, wat die Oorvaalse betref, baie lank lewend gehou. Eers die Wêreldoorlog van 1939 tot 1945 het vanweë 'n reeks van redes 'n keerpunt gebring. Die Afrikaner is egter dan alreeds sterk genoeg om op sy eie bene te staan.

Dit alles dui daarop dat 'n oorsigtelike kennis van die Nederlandse kerkgeskiedenis vir die verstaan van die kerkgeskiedenis van die Afrikaner onontbeerlik is. Om die Nederlandse kerkgeskiedenis van die agtiende en negentiende eeu te verstaan, is 'n oorsigtelike kennis van die voorafgaande geskiedenis ook noodsaaklik. Wat hier gebied word, is nie 'n inleiding tot die Nederlandse kerkgeskiedenis as sodanig nie, maar 'n inleiding wat afgestem is op die behoeftes van 'n teologiese student wat sy aandag graag wil toespits op die agtiende en negentiende eeu.

Die volgende oorsigtelike werke oor die Nederlandse kerkgeskiedenis kan vir naslaandoeleindes gebruik word:

De Jong, O J 1978. *Nederlandsche Kerkgeschiedenis*. Nijkerk: Callenbach.

Reitsma, J & Lindeboom, J 1949. *Geschiedenis van de Hervorming en de Hervormde Kerkder Nederlanden*. 's-Gravenhage: Nijhoff.

Knappert, L 1912. *Geschiedenis der Nederlandsche Hervormde Kerk gedurende de agtiende en negentiende eeuw*. Amsterdam: Meulenhoff.

Van Itterzon, G P & Nauta, D (reds) 1963. *Geschiedenis van de kerk*. (9 deeltjies.) Kampen: Kok.

Ypey, A & Dermout, I J 1819. *Geschiedenis der Nederlandsche Hervormde Kerk*. (Vier dele.) Breda: W van Bergen & Comp.